

Г. І. ДІДУК-СТУП'ЯК

ФОРМУВАННЯ КРОС-КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Висвітлено проблему формування крос-культурної компетентності студентів-іноземців у процесі вивчення української як іномови. Обґрунтовано теоретичні та прагматичні засади методики міжкультурної комунікації для носіїв чужої мови у чотирьох видах мовленнєвої діяльності. Визначено лінгводидактичні положення вивчення української мови як іноземної із використанням авторської технології інтеракції різнотипових підходів, що сприяє ефективному розвитку крос-культурної компетентності студентів-іноземців. Охарактеризовано головні складові інноваційної технології роботи з іномовною аудиторією. Вказано систему завдань і вправ, спрямованих на оволодіння лінгвістичної, соціокультурної та прагматичної компетентностей. Виокремлено лінгвометодичні проблеми компаративної методики, на якій базується авторська технологія ЛТІРП із використанням автентичних текстів. Розглянуто традиційні та новітні форми, методи й прийоми навчання студентів-іноземців у процесі формування крос-культурної компетентності.

Ключові слова: крос-культурна компетентність, українська мова як іноземна, іномовна аудиторія, авторська технологія інтеракції різнотипових підходів, інноваційні та традиційні форми, методи й прийоми, теоретичні та прагматичні засади методики міжкультурної комунікації, автентичні тексти.

Г. И. ДИДУК-СТУП'ЯК

ФОРМИРОВАНИЕ КРОСС-КУЛЬТУРНОГО КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА

Рассмотрена проблема формирования кросс-культурной компетентности студентов-иностранцев в процессе изучения украинского как иноязыка. Обоснованы теоретические и прагматические основы методики межкультурной коммуникации для носителей чужого языка в четырех видах речевой деятельности. Определены лингводидактические положения изучения украинского языка как иностранного с использованием авторской технологии интеракции разнотиповых подходов, что способствует эффективному развитию кросс-культурной компетентности студентов-иностранцев. Охарактеризованы главные составляющие инновационной технологии работы с иноязычной аудиторией. Указано систему заданий и упражнений, направленных на овладение лингвистической, социокультурной и прагматической компетенциями. Выделены лингвометодические проблемы компаративной методики, на которой базируется авторская технология ЛТІРП с использованием автентичных текстов. Рассмотрены традиционные и новейшие формы, методы и приемы обучения студентов-иностранцев в процессе формирования кросс-культурной компетентности.

Ключевые слова: кросс-культурная компетентность, украинский язык как иностранный, иноязычная аудитория, авторская технология интеракции разнотипных подходов, инновационные и традиционные формы, методы и приемы, теоретические и прагматические основы методики межкультурной коммуникации, автентичные тексты.

H. DIDUK-STUPYAK

FORMATION OF CROSS-CULTURAL COMPETENCE OF FOREIGN STUDENTS IN THE PROCESS OF LEARNING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

The article is devoted to the problem of formation of cross-cultural competence of foreign students in the process of learning Ukrainian as a foreign language. Theoretical and pragmatic ways of intercultural communication methods for speakers of a foreign language in four types of speech activity have been substantiated. There have been determined linguistic and didactic principles of learning the Ukrainian language as a foreign language using authorial technology of interaction of different approaches that promotes the development of effective cross-cultural competence of foreign students. The main components of the innovative technology of work with foreign language audience have been characterized; a system of tasks and exercises

aimed at mastering linguistic, socio-cultural and pragmatic competences has been set. There have been determined linguistic and methodical problems of comparative methodology, which authoring technology LTIRP with the usage of authentic texts is based on. Traditional and new forms, methods and techniques of teaching foreign students in the process of formation of cross-cultural competence have been considered.

Keywords: *cross-cultural competence, Ukrainian as a foreign language, foreign language audience, authorial technology of interaction of different approaches, innovative and traditional forms, methods and techniques, theoretical and pragmatic principles of intercultural communication techniques, authentic texts.*

Останнім часом значно активізувалися міжнародні зв'язки України, посилюється її авторитет на світовому і європейському рівнях. Усе це стало передумовою для вивчення української мови як іноземної.

Методика її навчання побудована на головних засадах крос-культурної компетентності студентів-іноземців, яка оперує формулою «мова через культуру і культура через мову». Це актуалізує проблему крос-культурної підготовки студентів-іноземців, що зумовлена станом і тенденціями еміграційних процесів, які створюють полікультурне суспільство у світі в цілому та в Україні зокрема.

Метою статті є висвітлення загальних рис методики формування крос-культурної компетентності у студентів-іноземців у процесі вивчення української мови із використанням технології різнотипових підходів.

Проблемі крос-культурного навчання приділяли увагу вчені Ф. Бацевич, А. Бердичевський, В. Загороднова (Дороз), Л. Кибирева, Є. Колларова, Є. Малькова, О. Залевська, В. Красних, Ж.-Ф. Ліотар, К. Оберг, Л. Паламар, С. Тер-Мінасова та ін. У їхніх наукових розвідках крос-культурність розглядається як методологічна передумова розвитку гуманітарних наук у полікультурному світі, як гарант толерантного спілкування людей різних національностей, як основа антропоцентризму.

У наукових розвідках [3, с. 12] вказується на те, що крос-культурність сприяє точному розумінню проблеми культурної ідентичності певної людської спільноти, що описується в ході історичного процесу крос-культурної взаємодії (інтерації) та взаємозбагачення, який можливий унаслідок динаміки постійних крос-культурних зв'язків, тобто у процесі подолання пріоритету власних традицій, що проявляється на всіх рівнях взаємодії людей у сучасному суспільстві.

Ще у 60-х роках ХХ ст. американський учений К. Оберг з'ясував, що входження індивіда у нову культуру супроводжується неприємним відчуттям різниці між його рідною і чужою культурами та мовами. У результаті цього виникає плутанина в орієнтації певних цінностей, нерозуміння соціальної та особистісної ідентичності. Учений назвав це «культурним шоком», який з'являється у людини у процесі вивчення іноземної мови [8, с. 177–182].

Відповідно, працюючи зі студентами-носіями іншої мови, іншої віри, іншого світосприйняття, культури, не можна не враховувати національної моделі психолінгвістичних особливостей, етносоціального світосприйняття, яка уже закладена у студентів-іноземців. Звідси випливає думка, що полімовність – це діалог світоглядів, різних систем світу, який представники різних націй (мов і культур) бачать крізь призму своїх мов і культур. К. Яковлева стосовно цього висловила міркування, що при вивченні мов слід обов'язково враховувати мовну картину світу, в якій «зафіксовані у мові специфічні для певного мовного колективу схеми сприйняття дійсності» [6, с. 47].

О. Горчакова услід за У. Гудінкустом запропонувала модель крос-культурної компетентності з трьома головними складниками: мотиваційними факторами, факторами знань і факторами навичок [1, с. 23]. Мотиваційні фактори включають в себе потреби учасників комунікативної взаємодії, взаємне протягування, соціальні зв'язки, уявлення про себе і відкритість для сприйняття нової інформації. Фактори знань наповнені очікуванням, загальною інформаційною мережею, уявленнями про різні погляди, знання альтернативних інтеграцій та знання подібного і відмінного. До факторів навичок відносять здібності проявляти емпатію, бути толерантними до чужого, адаптувати комунікацію, створюючи приємні обставини контакту, змінювати поведінку у процесі спілкування, враховуючи чужі умови культури.

Таким чином, фундаментом крос-культурної компетентності є положення лінгвокультурології і теорія міжкультурної комунікації. З основ лінгвокультурології взято

взаємозв'язок мови та культури із орієнтацією на мовну картину світу одного етносу, тоді як теорія міжкультурної комунікації забезпечує взаємодію різних культур і етносів в умовах полікультурного світу, що є важливим для опанування іноземною мовою. Наслідуючи відомих учених Е. Холла, Г. Єлізарову, В. Дороз у визначенні понять «крос-культурна комунікація» і «міжкультурна комунікація», схилиємося до думки, що вони є взаємозамінними.

Лінгводидактика як сучасна наука теж розглядає коло проблем, які стосуються планетарного суспільства, звертаючись до національних, міжкультурних, загальнолюдських цінностей. Крос-культурність сприяє пошуку розумного компромісу, взаємоповаги і толерантності членів полікультурного товариства, допомагає у формуванні крос-культурної компетентності у студентів-іноземців у процесі вивчення української як іномови.

В. Вінницька, Г. Макарова, З. Мацюк, Л. Паламар, Б. Сокіл, Н. Станкевич, О. Тростинська, Н. Ушакова, А. Чистякова та інші дослідники виокремили питання нової мовної політики як основу міжкультурного спілкування у вітчизняній лінгводидактиці. Їхні наукові розвідки вказують на толерантне і дбайливе ставлення до мовного плюралізму, надання необхідної допомоги іноземним студентам в опануванні українською мовою і культурою.

У процесі вирішення означеного вище виникає багато проблем дидактико-методичного спрямування. За роки викладання практичного курсу української сучасної літературної мови та методики навчання української мови як іноземної у Загребському університеті на філософському факультеті ми зіткнулися із серйозними об'єктивними проблемами вивчення української як іномови та формуванням крос-культурної компетентності у студентів-іноземців. Передовсім – це обмеженість у навчально-методичних посібниках, підручниках; середній рівень апробації технології навчання української мови як іноземної із врахуванням специфіки мови і культури студентів південнослов'янського походження; ігнорування питаннями інтерференції; наслідування в основному постулатів методики навчання російської мови як іноземної; маловикористовуваний диференційований поділ навчального матеріалу.

Усе це було взято нами до уваги і розроблено власну методику навчання української мови як іноземної із опертям на авторську технологію інтеракції різнотипових підходів, яка складається із комунікативно-діяльнісного, особистісно-зорієнтованого, дискурсно-текстоцентричного, компетентнісного, соціокультурного підходів і сприяє ефективному розвитку крос-культурної компетентності студентів-іноземців на філософському факультеті.

Т. Грушевицька, В. Попков, А. Садохін, Н. Крилова, Ю. Тен [2; 4; 5] вважають, що крос-культурна (міжкультурна) комунікація включає в себе високорозвинуті здібності мобілізації системи знань і вмій, необхідних для декодування і адекватної інтерпретації смислу мовленнєвої та екстралінгвістичної поведінки представниками різних культур, що полягає в орієнтуванні у соціокультурному контексті конкретної комунікативної комунікації. Відповідно до висловленого ми визначили такі субкомпетенції у крос-культурній (міжкультурній) компетентності, які є компонентами ЛТІРП, як: соціолінгвістичну компетенцію (відбір, використання і розуміння іноземними студентами мовних граматичних категорій і форм залежно від дискурсу спілкування); соціопсихологічну компетенцію (розрізнення соціокультурних психотипів і володіння ними за певних обставин комунікації (побутової, професійної тощо)); соціокультурну компетенцію (врахування національних тенденцій, умов життя, автохтонних елементів народу, мова якого вивчається).

Наш досвід роботи з іноземними студентами довів істинність тези сучасної лінгводидактики, що крос-культурна (міжкультурна) компетентність у сьогоднішньому світі та інформаційному суспільстві стає такою ж соціальною необхідністю, як загальна освіта, комп'ютерна грамотність, необхідність знання хоча би однієї іноземної мови.

На базі описаного зупинимося детальніше на авторській технології різнотипових підходів (ЛТІРП) до вивчення української мови як іноземної.

Охарактеризуємо кожен підхід (компонент) окремо:

а) особистісно зорієнтований, в основі якого лежать інтерактивні методи, ігрові форми навчальної взаємодії з притаманною для гри свободою, змагальністю, які є засадничими складовими компаративної методики, що актуалізує проблему самореалізації

особистості і дозволяє їй певною мірою реалізувати свої потенції, створюючи власний світ, особливий простір, програючи в ньому свої і чужі моделі реальності; через імітацію життєвої ситуації, яка дозволяє апробувати цю цінність у дії і в спілкуванні з іншими людьми, у зіставленні з іншими загальнолюдськими цінностями;

б) комунікативно-діяльнісний, базисом якого є створення штучного мовного середовища, моделювання ситуативності, що б спонукали суб'єкт навчання створювати комунікативні акти, і який є способом презентації у зв'язному висловлюванні власних студентських доповнень, дедуктивних та індуктивних міркувань, різножанрових описів, оповідей, парадоксальних фактів, фантазій, що не мають однозначного тлумачення; критична рефлексія, яка дозволяє звертатись до смислотворчості студента-іноземця замість механічного заучування (при цьому бажаним є момент з'ясування суб'єктом своїх розумінь щодо виучуваних граматичних явищ, що забезпечує розвиток критичного мислення у процесі з використанням компаративної методики;

в) дискурсно-текстоцентричний, що допомагає студентам-іноземцям опанувати граматичні категорії, явища безпосередньо у зв'язних текстах різних типів і стилів за різних обставин мовлення (дискурсів). Як показує практика, цей аспект дозволяє ознайомити представників іншої спільноти на матеріалі свого чи чужого висловлювання із значенням мовних одиниць, з правилами і особливостями їх використання у власному мовленні; у процесі роботи з автентичними текстами формуються лінгвістична, комунікативна і крос-культурна компетентності іномовців, розвивається їх чуттєво-емоційна сфера, зростає духовність;

г) компетентнісний, ядром якого є здатність іноземних студентів накопичувати, адекватно застосовувати здобуті знання на практиці залежно від навчальної та життєвої потреби; це метафоричне використання навчально-виховного матеріалу як механізму активізації синкретичного емотивного цілісного охоплення ситуації в єдності асоціативних, когнітивних та логічних зв'язків для актуалізації мисленнєво-мовленнєвих можливостей особистості;

д) соціокультурний (лінгвокультурологічний) підхід, фундаментальними особливостями якого визнається взаємодія особистості зі світом культури, в якому відбувається осмислення, перегляд своїх цінностей, пошук шляхів саморозвитку, самовдосконалення, самовиховання, у процесі якого активно розвивається українська етноестетична рефлексивна функція мислення іномовної особистості. Мовна й концептуальна картини світу створені людиною і становлять основу її ментальності, аксіологічної (оцінної) за своєю природою, оскільки оцінювання є складником людського пізнання й людської природи загалом. Лінгвокультурологи номінують одиниці мови різних рівнів на позначення предметів і явищ реального світу крізь призму ментальної свідомості, що і враховано нами.

Основою національно зумовленої інтерпретації світу, що впливає на мислення, свідомість і світосприйняття мовців певної національної спільноти є лінгвокультуреми, концепти або константи, що разом утворюють концептуальну картину світу і становлять етнічне колоритне тло, яке й опановують у ході навчання української мови студенти-іноземці. Власне, ці мовні засоби і формують їхню крос-культурну компетентність у процесі читання творів українських письменників і поетів, під час слухання аудіотекстів, котрі сприяють збагаченню словникового запасу носіїв іншої мови і культури, розвитку їхніх креативно-творчих здібностей.

Усі ці підходи поєднуються у розробленій нами лінгвометодичній системі інтеракції різнотипових підходів до навчання української як іномови, що базується на інтерактивному та креативно-дослідному навчанні.

Для розвитку крос-культурної компетентності студентів-іноземців пропонуємо поєднати елементи всіх указаних підходів і здійснювати це за допомогою спеціальної системи завдань і вправ (мовленнєвих, ситуативних, мовно-ситуативних, комбінованих тощо), спрямованих на оволодіння лінгвістичної й прагматичної компетентностей. Важливу роль при цьому відіграє текст, який є основним дидактичним засобом розроблених комплексних вправ і завдань.

Нині активно впроваджується компаративна методика, яка лежить в осерді авторської технології ЛТІРП. Основними постулатами компаративної методики є:

- необхідність усвідомленого засвоєння мовних явищ у порівнянні з рідною мовою на основі автентичних (автохтонних) текстів і способів їхнього використання у мовленні;
- зіставне вивчення мовленнєвих явищ, що передбачає порівняння подібних і контрастних мовленнєвих фактів двох мов з метою подолання негативної інтерференції;
- використання на занятті чотирьох видів мовленнєвої діяльності (слухання, читання, письма і говоріння) у взаємозв'язку;
- опора на активні форми, методи й прийоми навчання, із залученням технічних засобів.

На зміну традиційним методам навчання іноземних студентів лише за допомогою книг, вивчення граматики елементарними прийомами аналізу, синтезу й повторення та використання одностипних вправ прийшли інноваційні форми, методи й прийоми, інтерактивні методи, комп'ютерні та мультимедійні технічні засоби, які засновані на порівнянні, контрасті, зіставленні вивчення мов крізь призму культури, із врахуванням правил етикету, знання невербальних форм вираження (міміки, жестів) тощо. Наприклад, нами на заняттях з іноземними студентами використовувалися такі інтерактивні методи, як «Незакінчені речення», «Доверши фразу», «Вилучи зайве», прийоми «Хвилина розмови», «Зміни співбесідника», метод симуляції, метод рольової гри, метод «Презентуй себе» та ін.

Тісний зв'язок і взаємозалежність викладання української мови як іноземної і міжкультурної комунікації очевидні. Мова повинна вивчатися в нерозривній єдності зі світом і культурою народів, які розмовляють цими мовами. Навчитися спілкуватися (усно і письмово), створювати, а не тільки розуміти іноземну мову – це важке завдання, ускладнене ще й тим, що спілкування є не лише вербальним процесом. Нині викладання української мови в іншомовній аудиторії сприймається як засіб повсякденного спілкування з носіями іншої культури, а наявний для вивчення лінгвістичний матеріал засвоюється на основі автентичних текстів.

Максимальний розвиток крос-культурної компетентності, на нашу думку, є головним, перспективним і нелегким завданням. Для його вирішення необхідно освоїти і нові методи викладання української як іномови, що спрямовані на використання усіх чотирьох видів володіння мовою. Досвід вказує на важливість застосування попередньо вказаних підходів у взаємодії. Як засвідчила практика, авторська технологія ЛТІРП сприяє ефективному формуванню крос-культурної компетентності у процесі навчання української мови як іноземної. Для цього нами пропонуються тематично дібрані автентичні тексти, що відповідають як сучасним реаліям (ілюструють сьогоднішній україномовний дискурс), так і питанням історичної минувшини, розповідають про діяльність і життя відомих представників науки, освіти, культури. Відбір такого предметного змісту зумовлений рівнем знань і загальним кругозором студентів-іноземців з урахуванням характеру тематики і культурного компонента, що сприяє розвитку їх критичного та порівняльного мислення. Вважаємо, що у майбутньому це допоможе їм конструктивно спілкуватися українською мовою, продуктивно вирішуючи професійні та побутові проблеми і, відповідно, досягти успіху у міжкультурному спілкуванні.

Отже, міжкультурна комунікація є адекватною соціальною взаємодією двох або більше учасників комунікативного акту – представників різних лінгвоетнокультур, що усвідомлюють свою «інакшість», «чужорідність». У процесі навчання української мови як іноземної студент розширює свою індивідуальну картину світу за рахунок прилучення до мовної картини світу носіїв цієї мови, їх духовної спадщини, національно-специфічних способів досягнення міжкультурного взаєморозуміння [7, с. 47]. При цьому в свідомості студента здійснюється синтез знань як про специфіку рідної культури, культури різних мов, так і про спільність знань про культури і комунікації. Саме за рахунок критичного осмислення чужого способу життя і здійснюється процес збагачення картини світу, що слугує запорукою успішного оволодіння студентами українською мовою як іноземною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горчакова О. А. Кросс-культурный менеджмент в образовании: тексты лекций / О. А. Горчакова. – Одесса: Фаворит, 2013. – 114 с.

2. Грушевицкая Т. Г. Основы межкультурной коммуникации: учебник для вузов / Т. Г. Грушевицкая, В. Д. Попков, А. П. Садохин. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 352 с.
3. Doroz V. Kros-kulturne navchannia ukraïnskoi movy yak didaktychna sistema / V. Doroz // Ukraïnska mova i literatura v shkoli. – 2009. – № 1. – С. 12 – 17.
4. Крылова Н. Б. Культурология образования / Н. Б. Крылова. – М.: Народное образование, 2000. – 272 с.
5. Ten Ю. П. Культурная и межкультурная коммуникация: учебник / Ю. П. Ten. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2007. – 328 с.
6. Яковлева Е. С. К описанию русской языковой картины мира / Е. С. Яковлева // Русский язык за рубежом. – 1996. – № 1–2–3. – С. 47 – 56.
7. Coste D. Delaclassébilingue a l'educationplurilingue / D. Coste // Lefrancaisdanslemonde, mai-juin 2006, n.º345 [consultele 27 fevrier 2008]. – Disponiblesurlesite: <http://www.fdlm.org/fle/article/345/bilingue.php>.
8. Oberg K. Culture shock: adjustment do new cultural environments / K. Oberg // Practical Anthropology. – 1960. – № 7. – P. 177–182.

REFERENCES

1. Gorchakova O. A. Kross-kulturnyy menedzhment v obrazovanii: Teksty leksiy. – Odessa: Favorit, 2013. – 114 s.
2. Grushevitskaya T. G. Osnovy mezhkulturnoy kommunikatsii: uchebnik dlia vuzov / T. G. Grushevitskaya, V. D. Popkov, A. P. Sadohin. – М.: YUNITI-DANA, 2003. – 234 s.
3. Doroz V. Kros-kulturne navchannia ukraïnskoi movy yak dydaktychna sistema / Viktoriia Doroz // Ukraïnska mova i literatura v shkoli. – 2009. – № 1. – S. 12 – 17.
4. Krylova N. B. Kulturologiya obrazovaniya / N. B. Krylova. – М.: Народное образование, 2000. – 272 s.
5. Ten Yu. P. Kulturnaya i mezhkulturnaya komunikatsiya: uchebnik / Yu. P. Ten. – Rostov-na-Donu: Feniks, 2007. – 328 s.
6. Yakovleva E. Y. K opisaniyu russkoy yazykovoy kartiny mira / E. Y. Yakovlev // Russkiy yazyk za rubezhom. – 1996. – № 1–2–3. – S. 47.
7. Coste D. Delaclassébilingue a l'educationplurilingue / D. Coste // Lefrancaisdanslemonde, mai-juin 2006, n.º345 [consultele 27 fevrier 2008]. – Disponiblesurlesite : <http://www.fdlm.org/fle/article/345/bilingue.php>.
8. Oberg K. Culture shock : adjustment do new cultural environments / K. Oberg // Practical Anthropology. – 1960. – № 7. – P. 177–182.

УДК [378+81'25](477)

О. І. КУЦА

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ОСНОВ ПОСЛІДОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО СКОРОПИСУ

Обґрунтовано необхідність підготовки висококваліфікованих послідовних перекладачів з огляду на сучасні потреби перекладацького ринку. Розкрито особливості послідовного перекладу в сучасному комунікаційному просторі. З'ясовано переваги та недоліки послідовного перекладу у порівнянні з синхронним. Висвітлено змістове наповнення теоретичного матеріалу курсу. Представлено вимоги до відбору відеоматеріалів для формування умінь та навичок послідовного перекладу в умовах, наближених до реальних. Вказано, схарактеризовано та наведено приклади підсистем вправ для розвитку умінь та навичок послідовного перекладу (підготовчих, для формування навичок та розвитку умінь).

Ключові слова: послідовний переклад, відеоматеріали, тексти, техніка нотування, вертикальний запис, скорочення, символи.

О. И. КУЦАЯ

ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ ОСНОВ ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОГО ПЕРЕВОДА И ПЕРЕВОДЧЕСКОЙ СКОРОПИСИ

Обосновано необходимость подготовки высококвалифицированных последовательных переводчиков, учитывая современные потребности переводческого рынка. Раскрыты особенности последовательного перевода в современном коммуникационном пространстве. Выявлены преимущества и недостатки последовательного перевода в сравнении с синхронным. Отражено смысловое наполнение теоретического материала курса. Представлены требования к отбору видеоматериалов для